Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of Marmara Social Research • Yıl/Year: 2025 • Sayı / Issue: 24 • Aralık / December
ss/pp. 1-17 • ISSN: 2146-6017 • DOI: 10.58793/marusad.1792358

**ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE**

# TÜRKİYE-AB GÖÇ MUTABAKATI ÜZERİNE TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ TARTIŞMALARINA DAİR BİR ANALİZ

## AN ANALYSIS OF TURKISH GRAND NATIONAL ASSEMBLY DEBATES ON THE TÜRKİYE-EU STATEMENT ON MIGRATION

**Zeliha Aslı ELİTSOY***

**Öz**

Bu çalışma, 2016 Türkiye-AB Göç Mutabakatı'nın Türkiye'deki iç siyasal tartışmalar bağlamında nasıl ele alındığını incelemektedir. Analiz, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) göç ve göçmen konularının, dış politikada baskı unsuru olarak kurgulanan zorlayıcı yapılandırılmış göç (*coercive engineered migration*) stratejisiyle ilişkilendirildiği ve bu yaklaşımın göçün siyasal bir araç olarak meşrulaştırılmasına sebep olduğu varsayımına dayanmaktadır. Yöntem olarak 2016-2024 yılları arasında TBMM Genel Kurul tutanakları ile milletvekilleri tarafından sunulan yazılı soru önergeleri üzerinde nitel içerik ve çerçeveleme analizi uygulanmıştır. Bulgular, göçün dış politikada araçsallaştırılmasının, göçmen hakları gibi insani bir meseleyi iç politik kutuplaşmanın ve siyasal çekişmenin bir unsuruna dönüştürdüğünü göstermektedir.
**Anahtar Kelimeler:** Türkiye-AB Göç Mutabakatı, Zorlayıcı Yapılandırılmış Göç, Düzensiz Göçmen, Suriye Savaşı, Göç Diplomasisi

**Abstract**

This study explores how the 2016 Türkiye-EU Statement on Migration has been discussed and contested in the context of domestic political debates in Türkiye. The analysis is based on the assumption that, within the Turkish Grand National Assembly (TBMM), issues of migration and migrants have been associated with a

* Kopenhag Üniversitesi, İnsani Bilimler Fakültesi, Kültürlerarası ve Bölgesel Çalışmalar Bölümü, Kopenhag, Danimarka, ase@hum.ku.dk, ORCID: 0000-0003-0786-0460

**How to cite this article/Atıf için:** Elitsoy, Z.A. (2025). Türkiye-AB göç mutabakatı üzerine türkiye büyük millet meclisi tartışmalarına dair bir analiz. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, 24*, 1-17. https://doi.org/10.58793/marusad.1792358

**Makale Geçmişi / Article History**

**Gönderim / Received:** 28.09.2025 **Düzeltme / Revised:** 11.12.2025 **Kabul / Accepted:** 31.12.2025



Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

coercive engineered migration strategy constructed as a means of exerting pressure in foreign policy, and that this approach has led to the legitimization of migration as a political instrument. Methodologically, the study applies qualitative content and framing analyses to plenary proceedings and written parliamentary questions submitted by deputies between 2016 and 2024. The findings indicate that the use of migration as a coercive tool in foreign policy has transformed a humanitarian issue, namely refugee rights, into a source of domestic political polarization and contention.
**Keywords**: Türkiye-EU Statement on Migration, Coercive Engineered Migration, Irregular Migrant, Syrian War, Migration Diplomacy.

## 1. Giriş

Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) Genel Başkanı ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 7 Eylül 2019'da partisinin Eskişehir İl Teşkilatı'nda düzenlenen bir yemekte yaptığı konuşmada, 2016 yılında Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasında imzalanan Göç Mutabakatı kapsamında AB'nin mali destek taahhütlerini yeterince yerine getirmediğini vurgulamış ve şu ifadeleri kullanmıştır: "*Avrupa başta olmak üzere tüm dünyaya İdlib'den kaynaklanacak sıkıntıları asla tek başımıza yüklenmeyeceğimizi açıkça ilan ettik. Dedik ki 'ya bu yükü paylaşacaksınız, paylaşmamanız halinde kapıları açarız.' Çünkü şu ana kadar 40 milyar dolar gibi bir rakamı biz harcadık ama Avrupa Birliği'nden Kızılay'ımıza, AFAD'a gelen destek 3 milyar avro civarında. Yani Türkiye, bu 4 milyon mültecinin yüküne nasıl katlanacak? Kusura bakmasınlar, burada oldu oldu, olmadı kapıları açmaktan başka çare yok. Hep biz mi düşüneceğiz, biraz da onlar düşünsün*" (Euronews, 2019).

Bu durum ne Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın düzensiz göçmenler ve sığınmacıları AB'ye karşı bir politika enstrümanı olarak kullanmasına dair ilk örnekti ne de dünya diplomasi tarihinde benzeri olmayan bir vakaydı. Greenhill (2010), 1951 Birleşmiş Milletler Mülteci Sözleşmesi'nden bu yana, kırktan fazla zorla yerinden edilmiş grubun, elli altı ayrı vakada siyasal aktörler tarafından dış politika amaçları doğrultusunda bir baskı unsuru olarak kullanıldığını tespit etmiştir. Göç ve sığınmacılar meselesi bu dönemde öncelikli siyasetin konusu haline gelmiş ve bu alışılmadık dış politika stratejisinin etkinliği görünür olmaya başlamıştır (Greenhill, 2010: 15). Örneğin Sahra Altı Afrika'dan Avrupa'ya geçişlerde önemli bir transit ülke olan Libya'nın lideri Muammer Kaddafi, göç yollarının kapatılmasının bedelinin yıllık en az beş milyar avro olacağını söylemiş, aksi takdirde "Avrupa'nın siyahlaşacağı" uyarısında bulunmuştur (The Guardian, 2010). Benzer şekilde, Belarus'ta 2020'deki hileli seçimlerin ardından uygulanan AB yaptırımlarına karşılık olarak Aleksandr Lukaşenko, Orta Doğu ve Afrika'dan gelen göçmenlere vize kolaylığı sağlamış ve göçü organize biçimde AB sınırlarına yönlendirerek binlerce kişinin Polonya, Litvanya ve Letonya sınırlarında mahsur kalmasına yol açmıştı (Yeliseyeu, 2023). Daha yakın bir tarihte ise Batı Sahra'nın bağımsızlığını savunan Polisario Cephesi liderine İspanya tarafından tıbbi tedavi sağlanmasına tepki olarak Fas yönetimi sınır kontrollerini gevşetmiş ve Mayıs 2021'de yaklaşık sekiz bin kişi İspanya'nın Ceuta kentine düzensiz geçiş yapmıştır (Le Monde, 2024). Dolayısıyla Greenhill'in "zorlayıcı yapılandırılmış göç" (coercive engineered migration) kavramıyla açıkladığı düzensiz göç hareketlerinin siyasal aktörler tarafından araçsallaştırılması son yıllarda dış politika yapıcılarının ve araştırmacıların üzerinde durduğu bir konu haline gelmiştir.

Mevcut çalışmalar göçün devletlerarası ilişkilerde bir politika enstrümanı olarak kullanılmasını çoğunlukla uluslararası siyasetin bir meselesi olarak ele almakta ve özellikle uluslararası güvenlik (Myron, 1992; Muraszkiewicz ve Piotrowicz, 2023; Başer, 2022), bölgesel entegrasyon (Thiollet, 2011), sınır kontrollerinin dışsallaştırılması (Álvarez-Miranda ve Brey, 2023) ve baskıya maruz kalan hedef ülkelerin politika tepkileri (Greenhill, 2010; Filipec, 2022; Marino ve Hategekimana, 2025) gibi dış politika sonuçlarına odaklanmaktadır. Ancak bu stratejinin göçü ve göçmenleri araçsallaştıran devletin iç siyaseti bağlamında nasıl işlediği, hangi içsel dinamikler tarafından cazip hale getirildiği ve bu devlet açısından ne tür siyasal sonuçlar doğurduğu yeterince incelenmemiştir.

Bu boşluktan hareketle çalışma, AB'nin düzensiz göçü kontrol altına almak amacıyla 2016 yılında Türkiye ile imzaladığı Göç Mutabakatı'nı yalnızca dış politika boyutuyla değil, aynı zamanda Türkiye'deki iç siyasal tartışmalar bağlamında da incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, göçün araçsallaştırılmasının Türkiye'deki siyasal aktörler açısından hangi koşullarda cazip hale geldiği ve bu stratejinin iç siyasal dengeler üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. Çalışma şu sorulara odaklanmaktadır: Neden bazı devletler göçü zorlayıcı bir araç olarak kullanmayı tercih etmektedir? Göçün araçsallaştırılması iç siyaset ve iktidar-muhalefet dengeleri üzerinde ne tür sonuçlar doğurmaktadır? Bu sorulara yanıt bulmak üzere çalışma, 2016 Türkiye-AB Göç Mutabakatı'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) hangi söylemler ve çerçeveler üzerinden tartışıldığını incelemektedir.

İçduygu ve Üstübici (2014), AB bütünleşme sürecinin bir yansıması olarak göç ve sınır meselelerinin güvenlikleştirilerek öncelikli politika alanları haline geldiğini ve göç diplomasisinin Türkiye'nin AB üyelik müzakerelerinin ayrılmaz bir unsuru olduğunu vurgulamaktadır. Ancak bu alandaki ilerleme, Türkiye'nin üyeliğine dair belirsizlikler ve Türkiye'nin AB'nin bir "tampon bölgesi"ne dönüşebileceğine dair endişeler nedeniyle yavaş seyretmiştir (Kirişci, 2007: 96). 2011'de Suriye Savaşı'nın başlamasıyla ortaya çıkan kitlesel sığınmacı akını ise bu tartışmaları derinleştirmiş ve göç diplomasisini Türkiye'nin hem AB ile ilişkilerde hem de iç siyasetinde merkezi bir konuma taşımıştır. 2016 yılında Türkiye ve AB arasında imzalanan Göç Mutabakatı, Türkiye'den Avrupa'ya yönelik düzensiz göçün kontrol altına alınması amacıyla Türkiye'nin sınır güvenliğini artırmasını ve geri kabul anlaşmasını uygulamasını; karşılığında ise AB'nin mali destek sağlamasını, vize serbestisi sürecini hızlandırmasını ve Gümrük Birliği'nin güncellenmesine yönelik adımlar atmasını öngörmüştür. Bu süreç, nihayetinde Türkiye'nin göçü AB'ye karşı bir pazarlık aracı olarak kullanmasının zeminini hazırlamış ve Kaya'nın (2020) da belirttiği üzere, göçün AK Parti hükümeti tarafından uluslararası ilişkilerde bir kaldıraç unsuru olarak araçsallaştırılmasına imkân tanımıştır.

Bu tartışmalar ışığında, bu çalışma göçün yalnızca dış politikada bir pazarlık aracı değil, aynı zamanda iç siyasette meşruiyet üretme ve iktidar-muhalefet ilişkilerini yeniden tanımlama süreçlerinde de işlev gördüğünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece göçün araçsallaştırılmasını çok katmanlı bir siyasal olgu olarak ele alarak literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda çalışma, 2016 Türkiye-AB Göç Mutabakatı'na ilişkin Türkiye'deki siyasi aktörler arasındaki uzlaşı ve çatışma kalıplarına odaklanmaktadır. Analiz, 2016-2024 yılları arasında TBMM'de gerçekleşen tartışmaların tutanak metinleri ile muhalefet milletvekilleri tarafından yöneltilen yazılı soru önergelerine dayanmaktadır.

## 2. Zorlayıcı Yapılandırılmış Göç

Greenhill (2010: 13), zorlayıcı yapılandırılmış göçü aktörlerin hedef devlet veya devletlerden siyasi, askeri ya da ekonomik tavizler elde etmek amacıyla sınır aşan nüfus hareketlerini kasıtlı olarak yaratması veya manipüle etmesi şeklinde tanımlamaktadır. "Askeri olmayan bir baskı yöntemi" olarak zorlayıcı yapılandırılmış göç, genellikle göç akınlarını tetikleme tehdidini, büyük göçmen gruplarını sınırların ötesine geçmeye zorlamayı, normalde kapalı olan sınırları açmayı (ve sonradan kapatmayı) ve başkaları tarafından yaratılmış nüfus akışlarını manipüle etmeyi içermektedir (Greenhill, 2016: 24-25). Bu tür bir baskı çoğunlukla, görece daha zayıf (güç ve kapasite bakımından) devletler tarafından, görece daha güçlü hedef devletlerin davranışlarını etkilemek için kullanılan asimetrik bir yöntemdir (Greenhill, 2016: 27). Nitekim, hedef devletlerin büyük kısmı liberal demokrasilerden oluşurken, bu yöntemi uygulayan devletlerin önemli bir bölümü liberal olmayan rejimlerdir.

Greenhill'e (2010b: 119) göre göçü siyasi bir pazarlık aracı olarak yaratan, manipüle eden ya da istismar eden üç tür aktör bulunmaktadır: tetikleyiciler (*generators*), provokatörler (*agents provocateurs*) ve fırsatçılar (*opportunists*). Tetikleyiciler, talepleri hedef devletlerce karşılanmadığı takdirde doğrudan sınır aşan nüfus hareketleri yaratır ya da yaratmakla tehdit ederler. Buna karşılık provokatörler krizi doğrudan üretmez, ancak göçü teşvik eden koşulları yaratırlar. Fırsatçılar ise göç krizlerini doğrudan üretmez, fakat başkaları tarafından yaratılan akışları manipüle ederler.

Zorlayıcı yapılandırılmış göç stratejisini kullanan devletler belirli siyasi hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadırlar. Önceki örneklerin de gösterdiği üzere bu talepler, mali destekten uluslararası meşruiyet arayışına, yaptırımların kaldırılmasından isyancı gruplara sağlanan desteğin sona erdirilmesine kadar farklılık gösterebilmektedir. Greenhill (2010b: 30), bu tür baskı girişimlerinin hedeflerini siyasi, askeri ve ekonomik olmak üzere üç ayrı kategoriye ayırmaktadır. Ayrıca, bu stratejinin görece etkili olduğu da söylenebilir zira vakaların yarısından fazlasında göçü bir politika enstrümanı olarak kullanan devletler hedeflerine ulaşmıştır (Greenhill, 2010a). Türkiye örneğinde ise bu hedefler, AB'den mali destek ve vize serbestisi talebi ile uluslararası alanda pazarlık gücünü artırma isteğinde somutlaşmıştır (Kaya, 2020). Ancak bu hedeflere kısmen ulaşılmıştır. Örneğin mutabakat çerçevesinde taahhüt edilen 6 milyar avroluk mali desteğin önemli bir kısmı AB tarafından aktarılırken, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için Schengen vize serbestisi süreci tıkanmıştır. Bununla birlikte Türkiye'nin bu stratejiyi kullanarak AB karşısında pazarlık gücünü artırdığı açıktır. Zira Erdoğan'ın "kapıları açarız" yönündeki çıkışları AB kamuoyunda geniş yankı uyandırmıştır. Türkiye'de siyasal sistemin giderek "rekabetçi otoriter" (Esen ve Gümüşçü, 2016) bir yapıya bürünmesine rağmen AB, mülteci haklarını güvence altına alan 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü gibi taahhütlerine karşın Türkiye ile sınır kontrolü ve geri kabul süreçlerindeki iş birliğini sürdürmüştür. Bu durum, AB'nin değerler söylemi ile uygulamaları arasında bir tutarsızlık yaratmış; başka bir deyişle "ikiyüzlülük maliyetleri"ne (hypocrisy costs) (Greenhill, 2002: 65) neden olmuştur.

Kısaca, zorlayıcı yapılandırılmış göç uluslararası ilişkilerde etkili bir baskı stratejisi olarak değerlendirilmektedir. Zira hedef devletlerin siyasi liderlerini, bu stratejiyi uygulayan aktörlerin taleplerini kabul etmeye iten esas unsur, büyük ölçüde iç dinamiklerdir. Greenhill'e (2010: 40) göre

göç krizleri, toplumları mülteci/göçmen yanlıları ile karşıtları arasında keskin biçimde kutuplaştırır ve her iki kesimi de mobilize eder. Bu iki uzlaşmaz kamp arasında sıkışan liderler, bir tarafı memnun etmeye çalışırken diğerini yabancılaştırma riskiyle karşı karşıya kalırlar. Dolayısıyla, bir tavizin gerçek ya da olası bir göç krizini sona erdirmesi ihtimali belirdiğinde, çoğu zaman baskıcı tarafların taleplerine boyun eğme eğilimi gösterirler (Greenhill, 2010: 40-41).

Greenhill, zorlayıcı yapılandırılmış göçün, geleneksel etki araçlarından yoksun aktörler için neden cazip bir strateji haline geldiğini hedef devletler bağlamında açıklamaktadır. Ancak bu stratejiyi benimseyen devletler, onu yalnızca bir dış politika aracı olarak değil, çeşitli iç siyasi hedefler doğrultusunda da kullanmakta; bu durum kimi zaman kendi iç siyasal dengelerinde kutuplaşmayı derinleştirmektedir. Ancak bu stratejiye yönelten iç faktörler ile uygulayan devlet açısından ortaya çıkan sonuçların yeterince incelenmediği görülmektedir. Türkiye örneğinde, 2016 Türkiye-AB Göç Mutabakatı bu boşluğu incelemek için elverişli bir vaka sunmaktadır.

## 3. 2016 Türkiye-AB Göç Mutabakatı

Göç krizi olarak adlandırılan süreç, özellikle 2011'de başlayan Suriye Savaşı sonrasında Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki çatışmalardan kaçarak Avrupa'ya yönelen, sayıları milyonları bulan düzensiz göçmen ve sığınmacı hareketliliğini ifade etmektedir. 2015 yılında, AB üyesi ülkelerde uluslararası koruma başvurusunda bulunan sığınmacı sayısı bir milyonu aşarak Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana kaydedilen en yüksek seviyeye ulaşmıştır. AB ülkelerine sığınma başvurusu yapanların yüzde 29'unu Suriyeliler oluştururken, başvuruların yüzde 15'i Afganistan'dan, yüzde 10'u ise Irak'tan gelmiştir (Pew Research Center, 2016). Sığınma başvurularındaki ve sınır geçişlerindeki bu artış, Avrupa genelinde yaygın bir yabancı düşmanlığı ve göç karşıtlığını tetiklemiş, bu da sağ popülist hareketlerin yükselişine zemin hazırlamıştır (Vieten ve Poynting, 2016; Mudde, 2022; Wodak, 2019). Avrupalı siyasiler, insan hakları ve sığınmacı korumasına dair uluslararası ve hukuki yükümlülüklerini yerine getirmek ile seçmenlerinden gelen baskılara karşılık vermek arasında bir ikilemle karşı karşıya kalmış, bunun sonucu ise AB sınırlarının artan ölçüde "dışsallaştırılması" (van Munster ve Sterkx, 2006) ve "güvenlikleştirilmesi" (Vaughan-Williams, 2015) olmuştur. Dışsallaştırma, "AB'nin sınır kontrollerini göç akımlarını yönetmek amacıyla komşu ve üçüncü ülkelere doğru genişletmesi" (Müftüler-Baç, 2021: 292) anlamına gelmektedir. Bu tedbirler, doğrudan engelleme ve önleyici politikalardan üçüncü ülkelerde göç yönetimi uygulamalarına destek ya da yardım sağlama gibi daha dolaylı adımlara kadar uzanmaktadır (Frelick vd., 2018: 193).

Dışsallaştırma, AB'nin düzensiz göç hareketlerinin yönetimini üye olmayan kaynak ve transit ülkelere devredebileceği varsayımına dayanmaktadır. Bu nedenle AB, üçüncü ülkelerde kontrol mekanizmaları tesis edebilmek için dış politika önceliklerini stratejik transit ülkelere, özellikle Orta Doğu'dan Avrupa'ya yönelen göçmen ve sığınmacılar için ana geçiş ülkesi konumunda olan Türkiye'ye kaydırmıştır (Kaya, 2020: 81). AB'nin güvenlikleştirilmiş ve dışsallaştırılmış göç rejimi, dünyanın en büyük sığınmacı nüfusuna ev sahipliği yapan komşusu Türkiye ile yakın iş birliğini zorunlu kılmış, düzensiz göçün kontrolü ise bu iş birliğinin temel alanlarından biri haline gelmiştir (Nas ve Özer, 2017: 69). Bu doğrultuda, AB'nin Türkiye'ye yönelik uzun süredir devam eden dışsallaştırma stratejisinin

bir parçası olarak 18 Mart 2016 tarihinde Türkiye-AB Mutabakatı imzalanmıştır. Anlaşma uyarınca, Türkiye'den Yunanistan'a geçen ve sığınma başvuruları reddedilen düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye geri gönderilmesi öngörülmüş; buna karşılık AB, Türkiye'ye 6 milyar avro aktararak sığınmacılara yönelik projeleri finanse etmeyi ve Türkiye vatandaşları için vize serbestisi sürecini hızlandırmayı taahhüt etmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2016).

Çalışmalar, AB'nin sınır kontrollerini dışsallaştırma politikalarının, düzensiz göç hareketlerini üçüncü ülkelerle yürütülen müzakerelerde yalnızca göç yönetimiyle sınırlı olmayan stratejik bir baskı unsuruna dönüştürdüğünü ortaya koymaktadır (Greenhill, 2016; Swan, 2023). Bu bağlamda Türkiye-AB Mutabakatı da göçün dış politikada hem işbirlikçi hem de zorlayıcı bir biçimde nasıl kullanılabileceğine bir örnek teşkil etmektedir (Aras ve Ela, 2019). Bir yandan Türkiye, AB kriterleriyle uyum sağlama yükümlülüklerini yerine getirmek üzere yeni bir göç rejimi benimsemiştir (Müftüler-Baç, 2021; İçduygu ve Üstübici, 2014). Diğer yandan ise, "kapıları açarız" söylemini kullanan Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye'nin AB'ye yönelik düzensiz göç hareketlerini kontrol etme kapasitesinin dış politika hedeflerini gerçekleştirmede taşıdığı potansiyeli keşfetmiştir (Kaya, 2020; Başer, 2022; Tsourapas, 2019). Sonuç olarak Aras ve Ela'nın (2019: 187) ifade ettiği gibi, Türkiye'nin düzensiz göçü dış politikada bir enstrüman haline getirme stratejisi, 2015'te sığınmacı krizinin yeni bir diplomatik fırsat yarattığı dönemde başlamış ve Mart 2016'da imzalanan Türkiye-AB Mutabakatı ile dış politika pratiğine yerleşmiştir.

## 4. Türkiye'de Göçün Araçsallaştırılması ve 2016 Türkiye-AB Mutabakatı Tartışmaları

Bu çalışma kapsamında 2016-2024 yılları arasında TBMM Genel Kurul tutanakları ve milletvekilleri tarafından sunulan yazılı soru önergelerinin içerik analizi yapılmış; göçün ve göçmenlerin dış politikada bir enstrüman olarak kullanımına dair çerçevelendirmeler ve bu çerçevelerdeki uzlaşı ve çatışma kalıpları ortaya konmuştur. Yazılı soru önergeleri, yasamanın yürütmenin eylem ve kararlarını denetlediği bir mekanizma işlevi görmektedir. Aynı zamanda milletvekillerinin parti ve grup kararlarından bağımsız hareket edebildikleri platformlar olarak öne çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, diğer parlamento etkinliklerine kıyasla milletvekillerinin bireysel görüşlerini yansıtması bakımından en kişisel ifade biçimini temsil etmektedirler (Franklin ve Norton, 1993; Russo, 2011; Saalfeld, 2011). Bu çerçevede Entman'ın (1993) kavramsallaştırmasına dayalı bir çerçeveleme analizi uygulanarak, soru önergelerinde yer alan farklı yorumların sistematik biçimde tespit edilmesi hedeflenmiştir. Bu birincil kaynakların incelenmesiyle, milletvekillerinin AK Parti hükümetinin göçü bir politika enstrümanı olarak araçsallaştırma stratejisini nasıl anladıkları ve çerçeveledikleri, ayrıca bu çerçevelerin göç yönetimi bağlamında Türkiye-AB ilişkilerine dair siyasal tartışmaları nasıl şekillendirdiği analiz edilmeye çalışılmıştır.

İlgili parlamento belgeleri, TBMM'nin resmi elektronik arşivinden "Avrupa Birliği," "mülteci anlaşması," "sığınmacı," "vize serbestisi," "göçmen," "mülteci," "Suriyeli," "düzensiz göç" ve "geri kabul" gibi anahtar kelimeler aracılığıyla elde edilmiştir. 964 yazılı soru önergesi indirilmiş ve yasama yıllarına göre sınıflandırılmıştır. Ardından her belge tematik olarak kodlanmış ve tematik kategoriler belirlenmiştir.

İçerik analizi, muhalefet milletvekillerinin soru önergeleri aracılığıyla AK Parti hükümetinin AB ile ilişkilerde göçü ve göçmenleri bir politika enstrümanı olarak araçsallaştırma stratejisini sıklıkla eleştirdiklerini ve uluslararası göç yönetimine dair çeşitli çözüm önerileri geliştirdiklerini ortaya koymaktadır. Kısacası, muhalefet seslerini sınırlayan "rekabetçi otoriter" bir rejim olarak tanımlanan Türkiye'de yazılı soru önergeleri, hükümet politikalarının denetlenmesi ve tartışmalı konuların meclis gündemine taşınması için milletvekillerine hala önemli bir imkân sunmaktadır. Bununla birlikte bu önergelerin büyük bir kısmı ilgili hükümet üyeleri tarafından yanıtsız bırakılmıştır.

Yapılan tematik analiz sonucunda, milletvekillerinin sunduğu yazılı soru önergelerinde dört ana tema öne çıkmıştır: a) sığınmacı ve göçmenlerin dış politikada araçsallaştırılmasının insan hakları ve onurunun ihlali olarak çerçevelenmesi; b) üye devletlerin sığınmacıları Türkiye'ye geri göndermesine imkan tanıdığı için mutabakatın bir güvenlik tehdidi ve ekonomik yük olarak çerçevelenmesi; c) AB'den sağlanan mali yardımların yönetiminde hükümetin şeffaflık ve hesap verebilirlikten yoksun olması nedeniyle mutabakatın yolsuzluk riskini artıran bir unsur olarak çerçevelenmesi; d) mutabakatın Türkiye-AB ilişkilerini düzensiz göçün yönetimine indirgemesi nedeniyle Türkiye'nin uluslararası itibarına zarar veren bir unsur olarak çerçevelenmesi.

Türkiye-AB Göç Mutabakatı'na ilişkin tüm soru önergelerinin yalnızca muhalefet milletvekilleri tarafından verilmiş olması önemli bir bulgu olarak öne çıkmaktadır. İktidardaki AK Parti milletvekilleri tarafından ise bu konuda herhangi bir önerge sunulmamıştır. Bu nedenle, hükümetin göçü bir dış politika aracı olarak nasıl çerçevelediğinin incelenmesinde TBMM Genel Kurul tutanakları temel veri kaynağı olarak ele alınmıştır. Yazılı soru önergeleri ise esas olarak muhalefet üyelerinin görüş ve tutumlarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla analiz, hükümet-muhalefet ayrımını merkeze alarak yapılmıştır.

### 4.1. Cumhur İttifakı Temsilcilerinin Perspektifinden Zorlayıcı Yapılandırılmış Göç

Göç İdaresi Başkanlığı'na göre Türkiye, 2025 yılı itibariyle 3.559.359 kayıtlı geçici sığınmacı ve göçmene ev sahipliği yaparken, düzensiz göçmenlerin sayısı ise bilinmemektedir (Göç İdaresi, 2025). Ancak muhalefet temsilcileri, kayıtlı ve kayıtsız göçmen sayısının 10 milyonu aştığını iddia etmektedir (Anadolu Ajansı, 2023). Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı verilen yabancıların sayısı ve vatandaşlık verilme kriterleri konusunda da belirsizlikler bulunmaktadır. Hatta AK Parti tabanı içinde dahi hükümetin istisnai vatandaşlık ve "açık kapı" politikalarına yönelik eleştiriler dile getirilmektedir (Arslan, 2016). Şeffaflıktan yoksun göç yönetimi ve istisnai uygulamalara ek olarak artan işsizlik oranları, ekonomik baskılar ve toplumsal gerilimler, son yıllarda Türkiye'de göçmen karşıtı eğilimlerin artmasına neden olmuştur. Örneğin Türkiye Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı'nın (2021) yaptığı bir araştırma, ekonomiye dair kaygıların Suriyelilere yönelik olumsuz tutumlarla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde, İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü'nün (2020) araştırmasına göre katılımcıların yüzde 78'i hükümetin Suriyelilere Türk vatandaşlarına davrandığından daha iyi davrandığını düşünmektedir.

Bu kamuoyu baskısı altında AK Parti hükümeti göç politikasını yeniden gözden geçirmek durumunda kalmıştır. 2019 yılında Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye'nin kontrolündeki kuzey

Suriye bölgesinde Suriyeli sığınmacıların geri dönüşünü sağlamak amacıyla "güvenli bölgeler" kurulacağını açıklamış ve bu bölgelerde konut projeleri başlatılmıştır (Aljazeera, 2019). Her ne kadar hükümet yetkilileri bu adımları "sığınmacıların güvenli dönüşünü sağlama" gibi insani gerekçelerle çerçevelendirmiş olsa da (İçduygu ve Nimer, 2020), o dönemki TBMM tutanaklarında Türkiye açısından asıl belirleyici motivasyonunun, PKK'nın Suriye kolu PYD'nin sınır hattında özerk bir yönetim kurma girişimlerini engelleme hedefi olduğu görülmektedir (TBMM Tutanak Dergisi, 2018:507-508).

Suriye Savaşı'nın başlangıcından bu yana Türkiye, Suriye'nin kuzeyinde PKK/PYD tarafından kurulabilecek herhangi bir fiili özerk yapılanmayı ulusal güvenliğe doğrudan tehdit olarak değerlendirmiştir. Bu nedenle 2016'dan itibaren bölgede Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı gibi bir dizi askeri operasyon gerçekleştirilmiş ve kalıcı bir askeri varlık tesis edilmiştir. Bu güvenlik kaygısı, TBMM'de hem AK Parti hem de ittifak ortağı Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) milletvekilleri tarafından sıkça dile getirilmiştir. Örneğin MHP Milletvekili Metin Nurullah Sazak (2018: 512-513), "*Suriye'nin kuzeyine yapılan Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı askeri harekâtları sonrasında Suriye'nin bütünlüğünü bozmaya yönelik tehditlerin önüne geçilmiştir. Türkiye'nin yaptığı bu başarılı harekâtlar sonrasında küçük bir grup da olsa Suriyeli sığınmacıların ülkelerine dönüşüne sebep olunmuştur. Bu harekâtlarda gösterilen başarılar Fırat'ın doğusuna yapılacak bir harekâtla devam etmeli, besleme ve dış destekli terör örgütleri bölgeden temizlenmeli, sığınmacılar emniyet içinde ülkelerine dönmelidir*" ifadelerini kullanmıştır.

TBMM'deki tartışmalar, sığınmacıların geri gönderilmesi meselesinin çoğunlukla terörle mücadele ve sınır güvenliği söylemleriyle birlikte ele alındığını göstermektedir. Bu bağlamda Cumhur İttifakı temsilcileri, göç politikalarını ulusal güvenlik stratejilerinin ayrılmaz bir parçası haline getirmiş ve sığınmacıların geri dönüşünü güvenlik temelli hedeflerin tamamlayıcı unsuru olarak kurgulanmıştır. Ancak Türkiye, tüm bu güvenlik kaygılarına rağmen başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve AB olmak üzere uluslararası toplumdan Suriye'nin kuzeyinde bir uluslararası güvenli bölge oluşturulmasına yönelik destek elde edememiştir (Öztig, 2021).

Barış Pınarı Harekâtı'nın 9 Ekim 2019'da başlaması, bu politikanın uluslararası alanda en yoğun şekilde tartışıldığı dönüm noktası olmuştur. Avrupa Parlamentosu (AP), 24 Ekim 2019 tarihli kararında Türk güçlerinin bölgeden çekilmesini talep etmiş, üye devletleri Türkiye'ye yönelik silah ihracatını askıya almaya çağırmış ve Türkiye'nin güvenli bölgeler oluşturarak sığınmacıları buralara yerleştirme planının uluslararası hukuku ihlal ettiğini öne sürmüştür (Avrupa Parlamentosu, 2019). Benzer biçimde ABD yönetimi de operasyonu kınamış ve Başkan Donald Trump, Türkiye'ye yönelik yaptırımlar öngören bir başkanlık kararnamesi imzalamıştır. Buna karşılık dönemin Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu (2019: 167), TBMM'de yaptığı konuşmada "*Fırat'ın doğusunda PYD-YPG terör örgütü müttefiklerimizin desteğiyle giderek güçlenmekte, hatta bir terör devleti oluşturmaktaydı. Bugün bazı ülke ve çevrelerin Barış Pınarı Operasyonu'ndan çok rahatsız olmasının nedenini biz gayet iyi biliyoruz; bu rahatsızlığın sebebi, bizim bu oyunu bozmuş olmamızdır*" ifadelerini kullanmıştır.

Uluslararası alandaki eleştiriler, Cumhur İttifakı temsilcileri tarafından Batı'nın Türkiye'yi azınlıklar üzerinden bölmeye yönelik tarihsel girişimlerinin yeniden canlanması olarak yorumlanmıştır. TBMM tartışmaları, Cumhur İttifakı milletvekillerinin Suriye'nin kuzeyindeki Kürt grupların faaliyetlerini Türkiye'nin bekasını tehdit eden, ABD destekli bir "terör koridoru" oluşturma

girişimi ve Türkiye'yi bölmeye yönelik bir proje olarak çerçevelediğini göstermektedir. Örneğin AK Parti milletvekili İsmet Yılmaz (2019: 314), TBMM Genel Kurulu'ndaki konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştır: "*PKK terör örgütünün Suriye'deki uzantısı PYD-YPG, Suriye'de 2011 yılından beri devam eden iç savaş ve karışıklıktan istifade ederek bölge dışı bazı ülkelerin desteğiyle DEAŞ terörüne karşı mücadeleyi istismar ederek sınırlarımıza bitişik bir terör koridoru oluşturmak istemektedir... Bu durum ülkemizin ulusal güvenliğine yönelik bir tehdittir; bu tehdidin ortadan kaldırılması ülkemizin huzur ve güvenliği için elzemdir*." Bu çerçevede güvenli bölge politikası, hem Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması hem de sığınmacıların güvenli biçimde geri dönüşlerinin sağlanması açısından meşrulaştırılmış ve Türkiye'nin güvenlik stratejisinin öncelikli unsurlarından biri haline gelmiştir. Nitekim Yılmaz (a.g.e., 316), güvenli bölgeye ilişkin çok yönlü hedefleri şu sözlerle ifade etmiştir: "*Beklentilerimizle uyumlu olarak tesis edilecek bir güvenli bölgeyle milli güvenlik kaygılarımızın giderilmesi, bu bölgenin sığınmacılar için korunaklı liman işlevi görmesi ve istikrarın teminiyle ülkemize sığınan yaklaşık 2 milyon Suriyelinin bu bölgeye yerleşebilmesi öngörülmektedir*."

Benzer şekilde, Cumhurbaşkanı Erdoğan (2019: 270) da TBMM'nin 27'inci Dönem üçüncü yasama yılının açılış konuşmasında güvenli bölge politikasını aynı çerçevede savunmuştur: "*Dört yıl önce Antalya'da yapılan G20 Zirvesi'nde, toplantıya katılan tüm liderlere Suriye'de güvenli bir bölge oluşturmayı ve sığınmacıları kendi topraklarında iskân etmeyi teklif ettim. Söze gelince herkes bu projeyi memnuniyetle karşılarken maalesef hiçbir ülke atılacak somut adımlar konusunda elini taşın altına koymadı. Yine aynı dönemde, ülkemize yönelik Suriye kaynaklı terör tehdidi artık tahammül edilemez boyutlara ulaştı. Bu durum bizi, Suriye topraklarını gerek ülkemiz gerekse mülteciler için güvenli hale getirme işini bizzat gerçekleştirmeye mecbur bıraktı. Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtlarını bu anlayışla hayata geçirdik.*"

TBMM tutanaklarından elde edilen veriler, Cumhur İttifakı temsilcilerinin söylemlerinde Türkiye'nin hem sığınmacıların geri dönüşünü sağlama hem de Suriye'nin kuzeyinde muhtemel bir Kürt özerk yönetiminin oluşumunu engelleme hedeflerini ulusal güvenliğin gereği olarak konumlandırdıklarını ortaya koymaktadır. Bu söylem, özellikle Barış Pınarı Harekâtı sonrasında öne çıkmış ve güvenli bölge planı Türkiye'nin güvenlik söyleminde merkezi bir konuma yerleşmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 2019: 507-508). Ancak Türkiye, bu konuda uluslararası toplumdan beklediği desteği görememiş; AP'nin 24 Ekim 2019 tarihli kararı ile ABD'nin yaptırım çıkışları, uluslararası çevrelerin güvenli bölge politikasına yönelik açık rahatsızlığını ortaya koymuştur. Bu koşullar altında hükümet, dış politika araçlarını çeşitlendirme ihtiyacı duymuş ve göçü, uluslararası aktörler üzerinde baskı kurmak amacıyla giderek işlevsel bir araç haline getirmiştir. Dolayısıyla güvenli bölge politikası ve sınır ötesi operasyonlara uluslararası destek sağlanamaması, Türkiye'nin göçü zorlayıcı yapılandırma yoluyla bir dış politika enstrümanına dönüştürmesinin zeminini hazırlamıştır.

### 4.2. Muhalefetin Zorlayıcı Yapılandırılmış Göç Stratejisine Bakışı

Yazılı soru önergeleri, muhalefetin AK Parti hükümetinin göç politikalarına, özellikle 2016 Türkiye-AB Göç Mutabakatı'na ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın göçü AB'ye karşı bir politika enstrümanı olarak kullanmasına dair eleştirilerini yansıtmaktadır. Yapılan tematik analiz sonucunda, muhalefet milletvekilleri tarafından verilen soru önergelerinde dört temel çerçeveleme kalıbı öne çıkmıştır:

#### 4.2.1. Mutabakatın İnsan Hakları ve Onurunun İhlali Olarak Çerçevelenmesi

2016 Türkiye-AB Mutabakatı, özellikle Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Halkların Demokratik Partisi (HDP) milletvekilleri tarafından verilen soru önergelerinde sıkça eleştirilmiştir. Bu eleştiriler, mutabakatın sığınmacıları dış politika hedeflerine ulaşmak için bir pazarlık unsuru haline getirdiğini ve bu yolla uluslararası hukuk ile sığınmacı korumasına ilişkin normları ihlal ettiğini ileri sürmektedir. İnsani kaygılar çerçevesinde yöneltilen sorularda, Yunanistan adalarında Türkiye'ye gönderilmek üzere tutuldukları kamplarda sığınmacı ve düzensiz göçmenlerin maruz kaldığı kötü koşullar ile sağlık, eğitim ve diğer temel haklara erişimde yaşadıkları sorunlar vurgulanmıştır. Ayrıca Ege Denizi'nde artan insan kaçakçılığı, buna bağlı ölümler ve kaybolmalar da sıkça gündeme getirilmiştir. Bazı önergelerde ise AK Parti hükümetinin, AB ile müzakerelerde taviz elde etmek amacıyla düzensiz göçü dolaylı biçimde teşvik ettiği ya da görmezden geldiği iddia edilmiştir. Nitekim 11 Aralık 2015'te verdiği soru önergesinde HDP milletvekili Ertuğrul Kürkçü (2015a), göçmenlerin tehlikeli deniz yolculuklarında maruz kaldıkları hak ihlallerine dikkat çekmiş ve AB'yi göçün temel nedenlerini ele almamakla ve sığınmacılara sınırlarını kapatmakla eleştirmiştir.

Muhalefet milletvekilleri, düşük maliyetler ve denetim eksikliği nedeniyle düzensiz göçmenler ve sığınmacılar için önemli bir kaçış güzergahı haline gelen Ege Denizi'nde insan kaçakçılığının "karlı bir ticarete" dönüştüğünü sıkça vurgulamışlardır. Bu bağlamda yöneltilen sorular, özellikle Ege kıyılarındaki illerde göçmen kaçakçılığıyla mücadele kapsamında güvenlik güçleri tarafından alınan önlemlerin etkinliği, olası yetki aşımı ve failler hakkında yürütülen hukuki süreçler üzerinde yoğunlaşmıştır (Bayır, 2016a). Milletvekilleri ayrıca, Türkiye'ye geri gönderme uygulamaları sırasında Yunan güvenlik güçleri tarafından sığınmacılara uygulanan kötü muamele ve işkence iddialarını gündeme taşımıştır. Nitekim 17 Aralık 2019 tarihli soru önergesinde CHP Milletvekili Candan Yüceer (2019), Yunanistan'daki AB destekli gözaltı merkezlerinde sığınmacıların yiyecek ve sudan mahrum bırakıldığı, şiddete maruz kaldığı ve paralarının ellerinden alındıktan sonra Türkiye'ye gönderildiklerine ilişkin haberler hakkında hükümete soru yöneltmiştir. Yüceer ayrıca, AK Parti hükümetinin bu iddialar konusunda Yunan makamlarını bilgilendirip bilgilendirmediğini ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) veya AB nezdinde herhangi bir girişimde bulunup bulunmadığını da sormuştur.

Muhalefet milletvekilleri ayrıca, AK Parti hükümetinin sığınmacıları AB'ye baskı yapmak amacıyla sınır hattında ne kadar süre tutmayı planladığını da sorgulamıştır. Yunanistan ve Bulgaristan hükümetlerinin sınırlarını sığınmacılara açmayacaklarını açıkça ilan etmiş olmalarına rağmen, çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan binlerce kişinin sınır bölgesine yönlendirilmesinin etik ve insani değerlerle bağdaşmadığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda milletvekilleri, söz konusu uygulamaların yeni bir insani krize yol açması halinde bunun sorumluluğunun AK Parti hükümetine ait olacağını vurgulamıştır (Özkan, 2020).

#### 4.2.2. Mutabakatın Güvenlik Tehdidi ve Ekonomik Yük Olarak Çerçevelenmesi

Muhalefet milletvekilleri tarafından 2016 Türkiye-AB Mutabakatı bağlamında öne çıkarılan bir diğer tema, güvenlik tehdidi ve ekonomik yük tartışmaları olmuştur. Bu tartışmalarda sığınmacılar,

Türkiye açısından yönetilmesi güç bir sorun olarak konumlandırılmıştır. Soru önergelerinde, mutabakatın Türkiye'ye yüklediği yükümlülüklerin toplumsal güvenlik ve istikrarı zayıflatabileceği, ayrıca kırılgan ekonomiye ek bir yük getirdiği vurgulanmıştır. Bazı milletvekilleri, Yunanistan adalarından geri gönderilen sığınmacılar için özellikle Ege illerinde geri gönderme merkezleri kurulmasının turizm sektörünü ve dolayısıyla ulusal ekonomiyi olumsuz etkileyebileceğini belirtmiştir. Bu argümanlar, sığınmacıların yalnızca toplumsal güvenlik için değil, aynı zamanda şehirlerin demografik yapısı bakımından da potansiyel bir tehdit unsuru olarak sunulmasıyla birleşmiştir.

Muhalefet milletvekilleri, özellikle Ege kıyısındaki turizm merkezlerinde geri gönderme merkezleri kurulmasını hükümete yönelik eleştirilerinde sıkça gündeme getirmiştir. Bu eleştirilerin başlıca kaynağını, sol-seküler siyasetin güçlü olduğu ve CHP tabanının yoğunlaştığı bir şehir olan İzmir'den gelen milletvekilleri oluşturmuştur. Söz konusu milletvekilleri, bu uygulamanın İzmir'i "cezalandırmak" anlamına geldiğini ileri sürmüşlerdir. Ayrıca, bu merkezlerin bölgesel turizme ve uzun vadede ülke ekonomisine olası etkilerine dikkat çekilmiş; göçmenlerin Türkiye'nin en önemli kruvaziyer limanlarından biri olan Çeşme Limanı üzerinden sevk edilip edilmeyeceği sorgulanmıştır. Dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu'nun AB-Türkiye Zirvesi'ni "Kayseri pazarlığı" olarak nitelendirmesine atıfta bulunan bir CHP İzmir milletvekili, "*Turizm gelirlerinde yıllık 10 milyar avroluk kayıp söz konusuyken, mülteciler için AB'den 3 milyar avro elde etmeyi nasıl gerekçelendirebilirsiniz? Bu nasıl bir Kayseri pazarlığıdır*" (Bayır, 2016b) sorularını yöneltmiştir.

Benzer içerikteki soru önergeleri, diğer önemli turizm bölgelerinde kurulması planlanan geri gönderme merkezleriyle ilgili olarak da verilmiştir. CHP milletvekili Bülent Tezcan (2016), Kuşadası'na yapılması planlanan bir merkezin turizme zarar verebileceğini belirterek, hükümetin bu olası olumsuz etkiler üzerine bir fizibilite raporu hazırlayıp hazırlamadığını ve turizm bölgeleri dışında alternatif alanların değerlendirilip değerlendirilmediğini sormuştur. Bir diğer milletvekili ise Bodrum ve Milas arasında kurulması planlanan merkezin hem turizmi hem de yerel ekonomiyi olumsuz etkileyebileceğini vurgulamış; ayrıca hükümetin yerel belediye otoritelerini bilgilendirmediğini ve onlarla herhangi bir koordinasyon sağlamadığını ifade etmiştir (Üstündağ, 2016). Milletvekilleri ayrıca, AB tarafından insani yardım amacıyla taahhüt edilen 6 milyar avronun, yaşamlarının geri kalanını Türkiye'de geçirmesi beklenen milyonlarca sığınmacı için yeterli olup olmayacağını da sormuştur (Kürkçü, 2015b).

TBMM tartışmalarında öne çıkan bir diğer tema, sığınmacıların bir "güvenlik tehdidi" olarak sunulmasıdır. Çeşitli soru önergelerinde, hükümetin geri gönderme merkezlerinin kalıcı niteliği konusunda yerel paydaşları ve muhalefet partilerini bilgilendirmediği vurgulanmış; ayrıca mutabakat kapsamındaki sığınmacıların hukuki statüsü ile Türkiye'de kalış sürelerinin belirsizliğini koruduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda, muhalefet söylemlerinde "ekonomik yük" ve "güvenlik tehdidi" çerçevelerinin sıklıkla iç içe geçtiği, göçmenlerin hem ekonomik istikrara hem de toplumsal güvenliğe yönelik bir risk unsuru olarak konumlandırıldığı görülmektedir (Bayır, 2016b).

Analiz bulguları sığınmacıların toplumsal güvenlik açısından bir tehdit olarak algılanmasının doğrudan hükümetin 2016 Türkiye-AB Mutabakatı sürecinde izlediği şeffaflık eksikliğiyle bağlantılı

olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede özellikle geri gönderme merkezlerinin kurulmasının planlandığı şehirlerde, göçmenlerin güvenlik ve demografik açıdan risk oluşturabileceği yönünde bir algı oluşmuştur. Nitekim bazı milletvekilleri, mutabakat kapsamında AB üyesi ülkelerin sabıka kaydı bulunan ya da suç faaliyetlerine karışmış sığınmacıları Türkiye'ye gönderebileceğine dikkat çekmiştir (Tanal, 2016). Önergelerde ayrıca sığınmacıların "işsizlik ve sosyal sorunlara yol açacağı" (Yüceer, 2016) ve "şehirlerin demografik ve kültürel yapısını değiştireceği" (Üstündağ, 2016) yönündeki ifadeler de öne çıkmıştır.

#### 4.2.3. Mutabakatın Yolsuzluk Riskini Artıran Bir Etken Olarak Çerçevelenmesi

Yazılı soru önergeleri üzerine yapılan içerik analizi, 2016 Türkiye-AB Mutabakatı'nın yolsuzluk riskini artırabileceğine dair milletvekilleri arasında güçlü bir algının bulunduğunu göstermektedir. Bu algı, esas olarak hükümetin AB tarafından sığınmacılar için sağlanan mali yardımların yönetiminde şeffaflıktan uzak ve hesap verebilirlikten yoksun olduğu düşüncesiyle ilişkilendirilmiştir. Türkiye'nin ne kadar mali yardım aldığı ve bu kaynakların hangi projelere veya kurumlara aktarıldığı konusunda çok sayıda soru yöneltilmiş, ancak bunların büyük bölümü yanıtsız kalmıştır. Örneğin CHP Milletvekili Selina Doğan (2016), AB'nin yardımın yalnızca sığınmacı odaklı projelere bağlanması şartını hatırlatarak hangi projelerin geliştirildiğini ve bunların uygulanmasından hangi kurumların sorumlu olduğunu sormuştur. Benzer şekilde diğer önergelerde de yardımların kullanımında ve fonların dağıtımında hangi kurumların yetkili olduğuna dair sorular yöneltilmiştir (Bekaroğlu, 2016).

Çok sayıda önerge, muhalefet partilerinin AB tarafından sağlanan mali yardımların adil ve etkin biçimde dağıtılmasına ilişkin kaygılarını ortaya koymuştur. Nitekim Avrupa Sayıştayı'nın 2018 yılı raporunda fonların kullanımında çeşitli sorunlara dikkat çekilmiş; Milli Eğitim Bakanlığı'nın veri koruma yasalarını gerekçe göstererek yardımdan yararlanabilecek hak sahiplerinin listesini paylaşmayı reddettiği belirtilmiştir. Bu rapora atıfla bir milletvekili, sağlanan mali desteğin hangi alanlara ve hangi projeler aracılığıyla tahsis edildiğini hükümete sormuştur (Alpay, 2018). Bir diğer milletvekili ise, "*Dört milyon sığınmacıya ev sahipliği yapan ve AB'den aktif biçimde destek talep eden bir ülke olarak Türkiye, mali yardımları etkin bir şekilde yönetmek ve hesap verebilirliği sağlamakla yükümlüdür*" (Gök, 2018) diyerek, Türkiye'nin uluslararası itibarının korunması için azami çabanın gösterilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Muhalefet milletvekilleri tarafından sunulan önergelerde ayrıca sığınmacıların taşınması, barınması, geri gönderme merkezlerinin işletilmesi ve güvenlik hizmetlerinde şeffaf olmayan ihale yöntemlerinin kullanıldığına dair sorular da öne çıkmıştır. Bazı milletvekilleri, medyada yer alan haberlerde ihalelerin iktidar partisine yakın şirketlere ve iş insanlarına verildiği iddialarını gündeme getirerek bu hizmetlerin adil ve şeffaf biçimde mi, yoksa belirli çıkar gruplarını kayıracak şekilde mi yürütüldüğünü sorgulamıştır (Ekici, 2016). Benzer biçimde, Suriyeli sığınmacılar için hazırlanan "yaşam konteynerleri" ihalesinin hükümete yakın bir şirkete verildiğine dair iddialar da önergelerde yer almış; bu doğrultuda hükümetin bu iddialara ilişkin herhangi bir soruşturma başlatıp başlatmadığı sorulmuştur (Bayraktutan, 2016).

#### 4.2.4. Mutabakatın Türkiye'nin Uluslararası İtibarına Zarar Veren Bir Unsur Olarak Çerçevelenmesi

Bu çerçevede yöneltilen soru önergeleri, doğrudan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın göç ve sığınmacıları dış politikada araçsallaştırmasına odaklanmaktadır. Bu sorular çoğunlukla Suriyeli sığınmacıların sınır bölgelerine taşınması gibi gelişmelerin ardından gündeme gelmiştir. Muhalefet milletvekilleri, bu girişimlerin Türkiye'nin özellikle AB üyesi ülkelerle olan diplomatik ilişkilerini zedeleyebileceğini, uluslararası alanda Türkiye'ye yönelik eleştirileri artırabileceğini ve insani bir krize yol açabileceğini vurgulamıştır. Dolayısıyla bu perspektifi yansıtan soru önergeleri, göçün dış politikada araçsallaştırılmasının hedef devletlerle ilişkilerde diplomatik gerilimlere, Türkiye'nin iç siyasetinde ise kutuplaştırıcı etkilere yol açtığını ortaya koymaktadır.

Şubat 2020'de Türkiye'nin sığınmacıların Avrupa'ya geçişine izin vermek amacıyla sınırlarını tek taraflı olarak açtığını duyurması, Türk-Yunan sınırında ciddi bir krize yol açmış ve bu gelişme birçok soru önergesine konu olmuştur. Olay özellikle muhalefet temsilcileri tarafından yoğun biçimde eleştirilmiştir. Örneğin bir CHP milletvekili, bu kararın 2016 Türkiye-AB Mutabakatı'nın tek taraflı olarak askıya alındığı anlamına gelip gelmediğini sorgulamış; ayrıca sınırların açılmasının gerekçesini ve bu kararın Türkiye'nin uluslararası itibarı açısından doğurabileceği sonuçları hükümete sormuştur (Durmaz, 2020). Aynı milletvekili, sınır bölgelerinde artan sığınmacı yoğunluğunun gıda yetersizliği ve sağlık riskleri nedeniyle insani bir krize dönüşebileceğini de vurgulamıştır (a.g.e.). Benzer şekilde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "kapıları açarız" açıklamasının ardından sınır bölgelerinde yaşanan barınma ve sağlık sorunlarına dikkat çeken bir HDP milletvekili, yasak bölgede çekim yaptıkları gerekçesiyle gazetecilerin gözaltına alındığını hatırlatarak "*Binlerce mültecinin yasak bir bölgede bulunmasını nasıl açıklıyorsunuz?*" (Temel, 2020) sorusunu yöneltmiştir.

Bu çerçeveleme, göçün mali yardım ve Türk vatandaşları için vize serbestisi karşılığında dış politikada bir pazarlık aracı olarak kullanılmasının etik boyutuna ilişkin kaygıları da öne çıkarmaktadır. Bazı milletvekilleri, sığınmacılar üzerinden mali destek sağlanmasını "insan hayatı üzerinden pazarlık" olarak nitelendirerek bu yaklaşımın Türkiye'nin uluslararası itibarına ve onuruna zarar verdiğini vurgulamıştır (Kuyucuoğlu, 2016). TBMM'deki tartışmalar, özellikle AK Parti hükümetinin 2016 Türkiye-AB Mutabakatı'nı insani bir mesele yerine pragmatik çıkarlar temelinde ele alıp almadığı sorusu etrafında şekillenmiştir. Ayrıca hükümetin göç akışlarını, devam eden ekonomik krizi hafifletmeye yönelik bir strateji olarak araçsallaştırdığı yönündeki eleştiriler de dikkat çekmektedir (Erdem, 2016). Bu tartışmalar, mutabakatın etik ve insani boyutuna vurgu yapmış ve göç meselesinin Türkiye iç siyasetinde iktidar-muhalefet ayrımını derinleştirdiğini göstermiştir.

## 5. Sonuç

2016 Türkiye-AB Mutabakatı, göçün dış politikada hem iş birliği hem de zorlayıcı diplomasi aracı olarak kullanılabileceğini gösteren somut bir örnektir. Türkiye bir yandan AB kriterleriyle uyum sağlama yükümlülükleri doğrultusunda yeni bir göç rejimi benimserken, diğer yandan "kapıları açarız" söylemiyle göçü dış politikada bir pazarlık aracı haline getirmiştir. 2016-2024 yılları arasında TBMM Genel Kurul tutanakları ile milletvekilleri tarafından sunulan yazılı soru önergelerinin

incelenmesi, bu stratejinin yalnızca uluslararası ilişkilerde diplomatik gerginlikler yaratmadığını, aynı zamanda Türkiye'nin iç siyasetinde kutuplaşmayı derinleştirdiğini ortaya koymaktadır.

Muhalefet milletvekilleri, mutabakatı çoğunlukla insan hakları ihlalleri, güvenlik tehditleri ve ekonomik yük çerçeveleri üzerinden eleştirirken; hükümet ve ittifak ortakları, göçü ulusal güvenlik, sınır kontrolü ve terörle mücadele söylemleriyle ilişkilendirerek bu çerçevede konumlandırmıştır. Bu farklı çerçeveler, göç yönetiminin hem dış politika hem de iç siyaset düzeyinde çok boyutlu bir işlev üstlendiğini göstermektedir. Özellikle hükümetin göçü bir dış politika aracı haline getirmesi, sığınmacı hakları gibi insani bir konuyu iç politik rekabetin ve kutuplaşmanın merkezine taşımıştır.

TBMM Genel Kurul tutanaklarında görüldüğü üzere iktidar bloğu, göçü yalnızca dış politikada bir pazarlık unsuru olarak değil, aynı zamanda sınır ötesi operasyonlar, güvenli bölge politikaları ve sığınmacıların geri dönüşüyle doğrudan bağlantılı ulusal güvenlik stratejilerinin tamamlayıcı bir parçası olarak sunmaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın zorlayıcı yapılandırılmış göç stratejisini iç politik amaçlarla devreye soktuğu, bu yaklaşımı ise özellikle Kürt meselesi bağlamında ulusal güvenlik ve devlet bütünlüğünü koruma söylemleriyle temellendirdiği görülmektedir. AK Parti hükümetinin Suriye'nin kuzeyinde güvenli bölgeler oluşturma girişimi ve yürüttüğü askeri operasyonlar, hem iç baskılara hem de dış eleştirilere yanıt verme amacını taşımış, aynı zamanda PYD/YPG kontrolünde bir özerk bölgenin oluşumunu engellemeyi hedeflemiştir. Göçün uluslararası destek arayışında ve ulusal çıkarların savunulmasında stratejik biçimde kullanılması ise, Türkiye'nin göç politikasının daha geniş jeopolitik ve iç politik gündemlerle nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir.

Muhalefet cephesinde ise, düzensiz göç akışlarını düzenleme amacıyla yürürlüğe konulan Türkiye-AB Mutabakatı, sığınmacıların bir pazarlık aracına dönüştürülmesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan insani sorunlar nedeniyle eleştirilmiştir. AK Parti hükümetinin şeffaflıktan uzak olduğu ve sığınmacıların siyasal amaçlarla araçsallaştırıldığı yönündeki algı, hükümete duyulan güveni aşındırmıştır. Ayrıca hükümetin sığınmacı meselesini AB'den siyasi tavizler elde etmenin aracı haline getirmesi, muhalefet partilerince insani değerlerle bağdaşmayan bir tutum olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışma literatüre iki açıdan katkı sunmaktadır. İlk olarak, zorlayıcı yapılandırılmış göç genellikle uluslararası ilişkiler ve güvenlik ekseninde ele alınırken, bu çalışmada Türkiye'deki iç siyasal yansımaları ve iktidar söylemleri üzerindeki etkileri ortaya konmuştur. İkinci olarak, Türkiye örneği üzerinden göç yönetiminin yalnızca bir dış politika meselesi değil, aynı zamanda iç siyasette meşruiyet söylemleri ve iktidar-muhalefet ilişkilerini biçimlendiren bir alan haline geldiği gösterilmektedir. Dolayısıyla, Türkiye-AB Göç Mutabakatı hem uluslararası hem de iç siyaset düzeyinde göçün nasıl araçsallaştırılabildiğini somut biçimde ortaya koymakta, göçün insani değerler ile stratejik çıkarlar arasındaki gerilimi yeniden üreten bir politika alanı olduğunu göstermektedir.

## Kaynakça

Aljazeera. 2019. "Erdogan: Safe Zones in Syria Will Allow Refugees to Return Home." https://www.aljazeera.com/news/2019/1/28/erdogan-safe-zones-in-syria-will-allow-refugees-to-return-home.

Alpay, A. 2018. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 4630 Numaralı Yazılı Soru Önergesi.

Álvarez-Miranda, B., E. Brey. 2023. "Reframing Coercive Engineered Migration Theory: Ceuta and the Western Sahara." Mediterranean Politics 30(2): 316–37. https://doi.org/10.1080/13629.395.2023.2293417.

Anadolu Ajansı. 2023. "Türkiye'de 10 milyon Suriyeli sığınmacı olduğu iddiası." https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/politika/turkiyede-10-milyon-suriyeli-siginmaci-oldugu-iddiasi-/1815962.

Aras, G., N. Ela. 2019. "A Game Changer in EU-Turkey Relations: The Opportunities and Pitfalls of Migration Policy." The International Spectator 54(4): 47–61. https://doi.org/10.1080/03932.729.2019.1670481.

Arslan, R. 2016. "Suriyelilere Vatandaşlık: AKP seçmeni ne diyor?" BBC News Türkçe. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36780544.

Avrupa Parlamentosu. 2019. 24 Ekim 2019 Tarihli "Türkiye'nin Suriye'nin Kuzeydoğusundaki Askeri Operasyonu" Hakkında Avrupa Parlamentosu Kararı (2019/2886(RSP)). Brüksel. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52019IP0049.

Başer, S. 2022. "The Most Insidious Weapon of the Changing World: Migration." Bilge Strateji 13(24): 167–85. https://doi.org/10.35705/bs.1198447.

Bayır, T. 2016a. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 954 Numaralı Yazılı Soru Önergesi.

Bayır, T. 2016b. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 2844 Numaralı Yazılı Soru Önergesi.

Bayraktutan, U. 2016. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 2957 Numaralı Yazılı Soru Önergesi.

Bekaroğlu, M. 2016. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 6978 Numaralı Yazılı Soru Önergesi.

Çavuşoğlu, M. 2019. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 27. Dönem, 7. Birleşim, Cilt 20.

Doğan, S. 2016. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 3128 Numaralı Yazılı Soru Önergesi.

Durmaz, K. 2020. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 20499 Numaralı Yazılı Soru Önergesi.

Ekici, A. 2016. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 3099 Numaralı Yazılı Soru Önergesi.

Entman, R. M. 1993. "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm." Journal of Communication 43(4): 51–58.

Erdem, E. 2016. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 2381 Numaralı Yazılı Soru Önergesi.

Erdoğan, R. T. 2019. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 27. Dönem, 1. Birleşim, Cilt 17.

Esen, B., Ş. Gümüşçü. 2016. "Rising Competitive Authoritarianism in Turkey." Third World Quarterly 37(9): 1581–1606. https://doi.org/10.1080/01436.597.2015.1135732.

Euronews. 2019. "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Olmadı kapıları açarız, AB düşünsün." https://tr.euronews.com/2019/09/07/erdogan-belediyelerde-isten-cikarmalara-tepki-gosterdi.

Filipec, O. 2022. "Multilevel Analysis of the 2021 Poland-Belarus Border Crisis in the Context of Hybrid Threats." Central European Journal of Politics 8(1): 1–18.

Franklin, M., P. Norton. 1993. Parliamentary Questions. Oxford: Clarendon Press.

Frelick, B., I. M. Kysel, J. Podkul. 2018. "The Impact of Externalization of Migration Controls on the Rights of Asylum Seekers and Other Migrants." Journal on Migration and Human Security 4(4): 190–220.

Gök, L. 2018. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 4684 Numaralı Yazılı Soru Önergesi.

Greenhill, K. M. 2002. "Engineered Migration and the Use of Refugees as Political Weapons: A Case Study of the 1994 Cuban Balseros Crisis." International Migration 40: 39–74. https://doi.org/10.1111/1468-2435.00205.

Greenhill, K. M. 2010a. Weapons of Mass Migration: Forced Displacement, Coercion, and Foreign Policy. Londra: Cornell University Press.

Greenhill, K. M. 2010b. "Weapons of Mass Migration: Forced Displacement as an Instrument of Coercion." Strategic Insights 9(1).

Greenhill, K. M. 2016. "Migration as a Weapon in Theory and in Practice." Military Review 96(3): 23–36.

Greenhill, K. M. 2016. "Open Arms Behind Barred Doors: Fear, Hypocrisy and Policy Schizophrenia in the European Migration Crisis." European Law Journal 22(3): 317–32.

İçduygu, A., M. Nimer. 2020. "The Politics of Return: Exploring the Future of Syrian Refugees in Jordan, Lebanon and Turkey." Third World Quarterly 41(3): 415–33.

İçduygu, A., A. Üstübici. 2014. "Negotiating Mobility, Debating Borders: Migration Diplomacy in Turkey-EU Relations." New Border and Citizenship Politics. Editörler: Schwenken, H., S. Ruß-Sattar, 201–24. Londra: Palgrave Macmillan.

Kaya, A. 2020. "Migration as a Leverage Tool in International Relations: Turkey as a Case Study." Uluslararası İlişkiler 17(68): 21–39. https://doi.org/10.33458/uidergisi.856870.

Kaya, H. 2020. The EU-Turkey Statement on Refugees: Assessing Its Impact on Fundamental Rights. Cheltenham: Edward Elgar.

Kirişci, K. 2007. "Turkey: A Country of Transition from Emigration to Immigration." Mediterranean Politics 12(1): 91–97. https://doi.org/10.1080/136.293.90601136871.

Kuyucuoğlu, S. 2016. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 2500 Numaralı Yazılı Soru Önergesi.

Kürkçü, E. 2015a. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 895 Numaralı Yazılı Soru Önergesi.

Kürkçü, E. 2015b. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 245 Numaralı Yazılı Soru Önergesi.

Le Monde. 2024. "Spanish Enclave of Ceuta under Pressure from Moroccan Migrants Wishing to Reach Europe." https://www.lemonde.fr/en/le-monde-africa/article/2024/09/20/spanish-enclave-of-ceuta-under-pressure-from-moroccan-migrants-wishing-to-reach-europe_6726760_124.html.

Marino, A., V. Hategekimana. 2025. "Framing Migration and Migrants Through Border Crises: The Case of Ceuta and Melilla." Journal of Immigrant & Refugee Studies 23(3): 384–403. https://doi.org/10.1080/15562.948.2025.2460615.

Morgül, K., O. Savaşkan, B. Mutlu. 2021. "İstanbul'da Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Algı ve Tutumlar: Partizanlık, Yabancı Karşıtlığı, Tehdit Algıları ve Sosyal Temas." İstanbul: Türkiye Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES).

Mudde, C. 2022. "Did the 'Refugee Crisis' Transform European Politics?" Rechtspopulismus in Deutschland. Editörler: Brinkmann, H. U., K. H. Reuband, 57–72. Wiesbaden: Springer VS. https://doi.org/10.1007/978-3-658-33787-2_3.

Muraszkiewicz, J., R. Piotrowicz. 2023. "State-Sponsored Human Trafficking in Belarus: The Weaponization of Migration and Exploitation." Journal of Human Trafficking: 1–16.

Müftüler-Baç, M. 2021. "Externalization of Migration Governance, Turkey's Migration Regime, and the Protection of the European Union's External Borders." Turkish Studies 23(2): 290–316. https://doi.org/10.1080/14683.849.2021.1943661.

Myron, W. 1992. "Security, Stability, and International Migration." International Security 17(3): 91–126.

Nas, Ç., Y. Özer. 2017. Turkey and EU Integration: Achievements or Obstacles. Londra ve New York: Routledge.

Özkan, Y. 2020. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 20174 Numaralı Yazılı Soru Önergesi.

Öztig, L. İ. 2021. "Refugee Flows, Foreign Policy, and Safe Haven Nexus in Turkey." Third World Quarterly 43(3): 684–702.

Pew Research Center. 2016. "Number of Refugees to Europe Surges to Record 1.3 Million in 2015." https://www.pewresearch.org/global-migration-and-demography/2016/08/02/number-of-refugees-to-europe-surges-to-record-1-3-million-in-2015/.

Russo, F. 2011. "The Constituency as a Focus of Representation: Studying the Italian Case through the Analysis of Parliamentary Questions." The Journal of Legislative Studies 17(3): 290–301.

Saalfeld, T. 2011. "Parliamentary Questions as Instruments of Substantive Representation: Visible Minorities in the UK House of Commons, 2005–10." The Journal of Legislative Studies 17(3): 271–89.

Sazak, M. N. 2018. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 27. Dönem, 34. Birleşim, Cilt 8.

Swan, E. 2023. "EU Migration Policy: Analyzing the Coercive Responses of Transit Countries Within the EU's Framework of Externalization." SSRN. https://ssrn.com/abstract=4541019.

Şar, E., N. O. Kuru. 2020. "İstanbul'da Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutumlar." İstanbul: İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. 2016. "18 Mart 2016 Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi." https://www.ab.gov.tr/files/ab_iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. 2025. İstatistikler. https://www.goc.gov.tr/istatistikler.

Tanal, M. 2016. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 2720 Numaralı Yazılı Soru Önergesi.

Temel, T. 2020. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 5605 Numaralı Yazılı Soru Önergesi.

Tezcan, B. 2016. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 2666 Numaralı Yazılı Soru Önergesi.

Thiollet, H. 2011. "Migration as Diplomacy: Labor Migrants, Refugees, and Arab Regional Politics in the Oil-Rich Countries." International Labor and Working-Class History 79: 103–21. https://www.jstor.org/stable/41306911.

Tsourapas, G. 2019. "The Syrian Refugee Crisis and Foreign Policy Decision-Making in Jordan, Lebanon, and Turkey." Journal of Global Security Studies 4(4): 464–81.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi. 2018. 27. Dönem, 2. Yasama Yılı, 34. Birleşim, Cilt 8 (16 Aralık). Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi.

Üstündağ, A. 2016. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 3273 Numaralı Yazılı Soru Önergesi.

van Munster, R., S. Sterkx. 2006. "Governing Mobility: The Externalization of European Migration Policy and the Boundaries of the European Union." European Research Reloaded: Cooperation and Integration among Europeanized States. Editörler: Holzhacker, R., M. Haverland, 229–54. New York: Springer.

Vaughan-Williams, N. 2015. Europe's Border Crisis: Biopolitical Security and Beyond. Oxford: Oxford University Press.

Vieten, U. M., S. Poynting. 2016. "Contemporary Far-Right Racist Populism in Europe." Journal of Intercultural Studies 37(6): 533–40. https://doi.org/10.1080/07256.868.2016.1235099.

Wodak, R. 2019. "The Trajectory of Far-Right Populism – A Discourse-Analytical Perspective." The Far Right and the Environment: Politics, Discourse and Communication. Editör: Forchtner, B., 21–40. Londra: Routledge.

Yeliseyeu, A. 2023. "Belarus's Coercive Engineered Migration Case of 2021–2022: Categorisation of State Media Narratives." Migration Studies – Review of Polish Diaspora 3(189): 79–99.

Yılmaz, İ. 2019. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 27. Dönem, 3. Birleşim, Cilt 18.

Yüceer, C. 2016. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 4962 Numaralı Yazılı Soru Önergesi.

Yüceer, C. 2019. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sunulan 18006 Numaralı Yazılı Soru Önergesi